

SWIVUTISO NA TIHLAMULO – NAWU LOWUNTSHWA WA VULAWURI BYA TINHUNDZU EMINDZILEKANINI (KHASITOMO)

1. Hikokwalahoka yini nawu wa khasitomo wu endliwa ku va wa ximodeni?

Eka mbango lowu cincaka no tika wa misava hinkwayo, mbango wa xifundzha na rixaka, Khasitomo yi hoxa xandla xa nkoka eku seketeleni ka tiphurogireme ta Mfumo ku ndlandlamuxa nkulo wa ikhonomi, ntumbuluxo wa mitirho na vumbano wa vanhu.

Nawu wa Khasitomo na Ekisayizi, 1964, a wu tshamangi wu ri eka goza rin'we na nkongomiso lowu cincaka wa ntirho wa khasitomo kumbe na micinco ya xihatla eka mbango lowi vuxavisi bya misava hinkwayo byi endliwaka kona, ngopfungopfu nkulo wa xihatla eka ntirhiso wa thekinoloji ya vuxokoxoko na cincano wa switiviwa swa xielekitironiki.

Eka xiyimo xa wona xa sweswi, nawu wa khasitomo wu tsandzeka ku hlamula mixungeto yintshwa, a wu tirhiseki kahle eka bindzu no fanela ku va wu olova wu yi twisisa no wu tirhisa ku nyika ntshembho eka vaxavisi na vafambi ku katsa na Khasitomo.

2. Xana hi yih mimbuyelo ya Milawu leyintshwa?

Swiphemu swa nawu swa CCA na CDA swa ximodeni swi kongomile eka ku olovisa vufambisi bya khasitomo no nyika pulatifomo eka ku endliwa ka khasitomo yi va wa ximodeni. Swi longoloxiwile na Vumbiwa naswona ku endliwile nkambelomfananisompimo eka vufambisi byin'wana bya khasitomo na mitwanano ya misava hinkwayo yo fana na Ntwanano lowu Pfuxetiweke wa Kyoto, lowu xikongomelo ku nga ku twananisa, ku sirhelela no fambisa vuxavisi bya misava hinkwayo. Milawu yi nyika mbonako wo helela wa vuxavi na hangalaso wa tinhundzu eka SARS, hi mhaka ya rhumelo wa vuhlanganisi wo boha wa xielekitironiki, vuviki bya le mahlweni bya nhundzu, swipimelo leswi antswisiweke swo lema na xilaveko xa switiviso swo hambanahambana swa xielekitironiki swa phuroseso hinkwayo.

Milawu yi ya emahlweni yi hlamuseriwa hi ririmi ro olova na mahungu lawa ya nga angarheriwa ya lulamisiwile hi ndlela ya xilojiki no lulamiseriwa, na Kavanyisa loku nga na tihlokomahaka to karhi. Milawu yi tlhela yi landzelela malulamiso ya Milawu naswona nawu wun'wana na wun'wana wu hlanaganisiwile eka xipimelo xo karhi xo kotisa eka nawu lowu faneleke. Leswi swi kotisa vanhu lava milawu leyi yi tirhaka eka vona ku kuma swipimelo leswi tirhaka eka tihlokomhaka to karhi, xikombiso, endlelo ro karhi ra khasitomo, hi endlelo ro olova.

Milawu yi nyika mihlawulo yo tirhiseka ya vuhlayiselo na vutumbuluxi leyi nga ta ndlandlamuxa xiave xa Afrika-Dzonga tanihi hi habu yo hangalasa no nyanyula vumaki. Milawu yi tlhela yi seketela Kungu ra Nhluvukiso wa Rixaka ku ndlandlamuxa mirhumelo ya tinhundzu ematikwenimambe na mphikizano wa bindzu, ku nyanyula vutumbuluxi bya laha kaya no seketela tiSMME.

3. Xana hi wihhi nkucetelo wa nawu lowuntshwa eka vakhumbheki va khasitomo?

Loko Milawu yi tirhisiwa, ku ta va na nkucetelo eka titilayente hinkwato, ngopfungopfu hi mayelana na micinco ya sisiteme, phuroseso na pholisi. Ku ta tlhela ku va na matshalatshala yantshwa ya nandzeleriso eka vaxavisi na micinco eka mafambiselo ya mixupulo.

Xikombiso xa muxaka wa nkucetelo lowu mafambiselo yantshwa ya nawu ya nga va ka na wona eka vuxavisi wu nga hlamuseriwa hi Kavanyisa ka le ka vuhlayiselo. Vakhumbheki vo tala, ku katsa na vafambisi va vuhlayiselo, vateleketi lava nga na tilayisense, vatundzi na vaamukeri va nhundzu ku suka ematikwenimambe, vahlanganisanxaviselano va khasitomo na vinyi va nhundzu na tiejente leti yimelaka titilayente ta matikomambe va ta khumbhiwa hi micinco eka mafambiselo ya vuhlayiselo. Micinco leyi yi katsa leswi landzelaka:

- Swikombelo swa tilayisense tintshwa
- Rhasiti rintshwa na swilaveko swa xitiviso xa heleketo hi vafambisi va vuhlayiselo bya mani na mani na bya phurayivhete na vateleketi lava nga na tilayisense
- Vuhlayiselo bya tinhundzu leti hangalasiwaka mahala na tinhundzu leti nga hangalasiweki mahala
- Sisiteme ya mafambiselo ya nongonoko wa tinhundzu
- Vuviki bya nkarhi bya tinkota ta nhundzu
- Matirhelo lawa ya pfumeleraweke evuhlayiselweni.

4. Xana hi wihi nkoka wo vika naswona hi yihi mimbuyelo ya swona?

Ku vika vuxokoxoko hi mavandla ya vunharhu swi kotisa Khasitomo ku hlela vuxokoxoko bya nxungeto mayelana na dyikepe, xihahampfhuka, switimela, mimovha vakhandziyi na ntlawa leswi ngenaka kumbe ku huma laha Rhiphabuliki.

Mimbuyelo ya swilaveko swo vika yi katsa leswi landzelaka:

- Yi ndlandlamuxa nsirhelelo wa vuxavi na hangalaso wa tinhundzu, ku kotisa Khasitomo ku kuma ntundzo na rhumelo wa tinhundzu ematikwenimambe leti yirisiweke ku nghena no huma laha Rhiphabuliki
- Yi hoxa xandla eka ntiyisiso wa swa timali
- Yi seketela ndzawulo wa khasitomo leyi hetisekeke ehenhla ka mafambelo ya vutleketli na nhundzu
- Yi kotisa nkunguhato hi vulawuri bya khasitomo
- Yi tumbuluxa mbonako wa nhundzu ku kumisisa xiyimo xa le handle xa tinhundzu
- Yi nyika nkombiso wa leswaku ku fikile nhundzu ya njhani, nongonoko wa nhundzu, leyi nga vaviseka, ku herisiwa, ku lahleka no pfumala n'winyi na leyi tulaka mpimo.

5. Hikokwalaho ka yi SA yi lava ku simeka xitiviso xo layichela emahlweni nhundzu xa 24 wa tiawara eka nhundzu leyi nga endzeni ka tikhonthena?

Nawu wa xitiviso xo layichela emahlweni nhundzu xa 24 wa tiawara xi longoloxiwile na Rimba ra Mimpimo ya SAFE naswona wu kombisa ku tinyiketela ka Afrika-Dzonga ku sirhelela vuxavi na hangalaso wa tinhundzu.

Pholisi leyi yi pfumelela ku boxiwa ka mixungeto leyi nga va ka kona ku ya emahlweni khonthena yi nga se ngenisiwa eka nhlaluko wa matikomambe, leswi pfumelelaka Khasitomo ku sivela nhundzu, loko ku ve yi nga va na nxungeto wo karhi, ku nghena enhlalukweni wa Rhiphabuliki.

6. Hikokwalaho ka yini nkarhi wo rhumela mitiviso ya mbhasiso wa mitundzo wu hungutiwile ku suka eka kombo wa masiku wu ya eka masiku yanharhu?

Xiboho xo hunguta nkarhi wa rhumelo wa mitiviso ya mbhasiso eka CCA xi tivisiwile hi mihumelelo ya thekinoloji ku sukela hi 1964 loko Nawu wu mpfapfarhutiwa. Vuxavisi na leswi bindzu ri endlwaka ha kona swi cincile hi xihatla ku sukela nkarhi wolowo naswona vuxokoxoko bya mbango wa elektironiki lebyi lavekaka ku basisa tinhundzu bya kumeka xikan'wekan'we.

Ku hunguta mbuyelo wa nkarhi lowu hungutiweke, xipimelo xi endlwile leswaku xi va kona eka mbhasiso na humeso wa tinhundzu eka rhumelo wa vuxokoxoko bya mbhasiso lowu kayivelaka na nkarhinyana.

7. Hikokwalaho ka yini ku ri na xilaveko xo rhumela mitiviso ya mbhasiso eka nhundzu leyi cheriweke eka tikhonthena eka masiku yanharhu ku nga si fika tinhundzu leti nyikiweke leswaku ti heleketiwa eka xitichi xa khonthena leyi nga na layisense kumbe dipoto leyi nga laha tikweni?

Xilaveko xi ngenisiwile ku fambisa nkunguhato wa vuxavi na hangalaso wa tinhundzu. SARS yi ta va eka xiyimo xo kumisisa mixungeto leyi nga vangiwaka hi tinhundzu loko ti nga se fika loko ku ve ntiviso wa mbhasiso wu rhumeriwile masiku yanharhu nhundzu yi nga se fika. Loko SARS yi kumisile nxungeto, yi ta humesa xitiviso (humeso wa nkarhinyana) ku tivisa mavandla laha khonthena yi faneleke yi suseriwa kona loko yi fikile ku nga edipoto ya le Durban kumbe xitichini eJohannesburg.

Muxavisi kwalaho a nga endla malunghiselelo lawa ya faneleke eka vutleketli bya tinhundzu hi vutshembheki ku nga si fika tinhundzu. Loko se ti fikile, tinhundzu ti ta humesiwa kumbe ku khomiwa endzhawini leyi kombisiweke eka humeso wa nkarhinyana. Humeso wa nkarhinyana wa wa loko tinhundzu ti khomiwile naswona ti siviwa hi xitiviso xo khomiwa lexi nga ta kombisa ndzhawu laha tinhundzu ti nga suseriwa kona.

8. Xana hi kwihi ku hambana eka ntirhiso wa le kaya na endlelo ra khasitomo?

Ku hambana ku nga hlamuseriwa kahle hi ku langutisa eka xivangelo xa humeso. Tinhundzu leti humeseriweke ntirhiso wa le kaya ti hundzuka hangalaso wa mahala, hi marito yan'wana tinhundzu leti ti va leti Khasitomo yi nga ha tirhiseki vulawuri. Tinhundzu leti humeseriweke endlelo ra khasitomo ti ta tshama ti fambisiwa hi ndzawulo wa khasitomo (tanihi tinhundzu leti a ti nga ri eka hangalaso wa mahala) na swipimelo swa nawu leswi tirhaka eka endlelo rero swi fanele swi landzeleriwa.

9. Hikokwalaho ka yini humeso wu ya hi ku ya hi CCA leyi nyikiweke ntsena eka ku fika ka tinhundzu?

Vulawuri bya Khasitomo byi nge humesi tinhundzu leti nga fikangiki hi nyama endzhawini yo nghena kumbe yo huma.

10. Xana ku vuriwa yini hi xiyimo xa xibalo xa tinhundzu?

Xiyimo xa tinhundzu xi nga va xibalo lexi kolotiwaka kumbe lexi nga hakeriki xibalo. Xibalo lexi kolotiwaka xi kombisa xibalo lexi nga ta hakeriwa eka tinhundzu loko xibalo xi sindzisiwa hi ku ya hi Nawu lowu hakerisaka xibalo eka tinhundzu ta muxaka wolowo. Xiyimo lexi nga hakeriki xibalo xi kombisa leswaku loko tinhundzu ti ri na xiyimo lexi nga hakeriki xibalo, a ku na xibalo lexi nga ta hakeriwa eka tinhundzu loko xibalo xi sindzisiwa hi ku ya hi Nawu lowu hakerisaka xibalo eka tinhundzu ta muxaka wolowo. Xibalo xi katsa xibalo xa khasitomo, xibalo xa ekisayizi, VAT na xibalo xin'wana na xin'wana lexi khakeriwaka eka tinhundzu leti tundziwaka no rhumeriwa ematikwenimambe.

11. Hikokwalaho ka yini ntvivo wa mbhasiso sweswi wu laveka eka vutleketli handle ka xitsariwa xa nongonoko wa tinhundzu leti nga exikepeni /vutleketli?

Xikongomelo xo cinca pholisi leyi nga kona xi kongomisiwe eka mhaka ya leswaku SARS yi nga lawula ntsena mafambelo ya tinhundzu hi ku hetiseka emindzilekanini na mixungeto leti ti nga yi vangaka loko ti ri na vuxokoxoko lebyi lavekaka. Nongonoko wa tinhundzu i nkatsakanyo wa tinhundzu leti khandziyisiwa eka dyikepe naswona wu nyika ntsena nhlamuselo hi ku angarihela ya tinhundzu xik. "leswi nga vuriwa ku ti na swona" kumbe "tinhundzu ta mixaka hinkwayo". A ti na vuxokoxoko bya tharifi, nxavo kumbe laha ti tumbulukaka kona leswi lavekaka ku kumisisa nxungeto. Vuxokoxoko eka xitsariwa xa vutleketli byi tshegiwile hi vuxokoxoko lebyi nyikiweke mutleketli hi munhu wa vulawuri byo teka xiboho bya matikomambe.

Hi ku hambana, ntvivo wa mbhasiso wu rhumeriwa hi munhu loyi a tsarisiweke kumbe a nga na layisense kumbe ejente leyi tsarisiweke leyi kumekaka laha Rhiphabuliki no va na vuxokoxoko bya tharifi, nxavo kumbe laha wu tumbulukaka kona laha swi lavekaka ku kumisisa nxungeto. Munhu yoloye u tlhela a hlambanya leswaku vuxokoxoko lebyi nga eka ntvivo wa mbhasiso i ntvivo. Ntvivo wu rhumeriwa hi xivumbeko xa xielekitironiki no famba eka enjhini ya nxungeto ya SARS. Tanihi munhu loyi a tinyiketelaka ku lulama ka vuxokoxoko lebyi yelanaka na mbhasiso wa tinhundzu, a nga va vutihlamuleri loko ntvivo wa mavunwa wu endliwa.

12. I yini lexi tiviseke xilaveko xa mafambelo yo suka eka no nghena eka SACU sweswi xana i mitundzo na mirhumelo ematikwenimambe ha yin'weyin'we?

Hi Nawu wa 1964, tinhundzu leti tsemakanyeke ndzilekanl exikarhi ka matiko ya BLNS na RSA ya thiyiwile "mafambelo" kun'we na rimba ra xinawu ro seketela ra wona na endlelo, tanihi ku hambana na tinhundzu leti tundziwaka kumbe ku rhumeriwa ematikwenimambe ku suka eka matiko lawa ya nga ri ki ya BLNS. Bindzu a ri fanele ri vulavula na marimba ya vulawuri yo hambana. Sweswi CCA yi olovisa rimba ra vulawuri hi ku vula leswaku hinkwaswo swa kahle leswi nghenaka no huma laha Rhiphabuliki i mitundzo na mirhumelo ematikwenimambe leyi lawuriwaka hi xikatsa xa milawu yo fana. Ku engetelela, eka Mihlangano yin'wana ya Khasitomo, tinhundzu leti nghenaka kumbe ku huma ematikweniswirho ti tekiwa tanihi mitundzo na mirhumelo ematikwenimambe ha yin'weyin'we.

13. Xana i yini endlelo ra khasitomo leri pfumeleriwa?

Hambileswi mutundzi a nga hlalulaka ku basisa tinhundzu hi xikongomelo xa ntirhiso ekaya kumbe endlelo ra khasitomo, nhlawulo wolowo wu fanele wu "pfumeleleka" eka swiyimo, leswi vulaka leswaku nhlawulo wu fanele wu nga cinci na swipimelo swa CCA no pasisiwa hi Khasitomo. Mimbhasiso ya maendlelo yan'wana ya khasitomo eka swiyimo swin'wana a yi pfumeleriwangi xik. vutleketli bya misava hinkwayo a byi pfumleriwangi endzhaku ko hlayisiwa, kambe tinhundzu ti fanele ti basiseriwa rhumelo ematikwenimambe.

14. Xana titlilayente ta khasitomo ta khale ti fanele ti endla xikombelo xa ntsariso na/kumbe layisense hi vuntshwa?

Ina, mitsariso na tilayisense swa khale swa khasitomo swi ta yima ku tirha eka 30 wa masiku endzhaku ka siku ro sungula ku tirha ra CCA loko ku ve mukhomi a nga rhumelangi xikombelo xinthswa xa ntsariso kumbe xa layisense eka nkarhi wolowo. Mitsariso ya khale ya ekisayizi kumbe tilayisense a yi khumbhiwi hi ku pasisiwa ka CCA naswona titlilayente teto a ti fanelangi ku endla xikombelo xa ntsariso na layisense mayelana na migingiriko leyi lawuriwaka ehansi ka Nawu wa Xibalo xa Ekisayizi endzhaku ka siku ro sungula ku tirha.

15. Xana titlilayente ti nga swi kota ku endla ku endla xikombelo xa ntsariso kumbe layisense ku nga si fika siku ro sungula ku tirha?

Ina, kambe loko se ntumbuluxo wa ntsariso wa xielekitironiki na sisiteme ya nkoto wo layisensa swi hetisiwile. SARS yi langutela ku pfula swikombelo swa ntsariso na tilayisense eka nkarhi wa kahle ku nga si fika siku ro sungula ku tirha ra CCA.

16. Xana SARS yi ta kota ku phurosesa swikombelo hinkwaswo hi nkarhi?

SARS yi langutela ku pfula chanele yintshwa ya xielekitironiki eka rhumelo wa ntsariso wuntshwa/layisense hi ku tirhisa eFiling nkarhi wun'wana Milawu yintshwa yi nga se sungula ku tirha. Ntsariso wa khale kumbe layisense swi ya emahlweni swi tirha hi ku ya hi xiyenge xa 932 kumbe 933 xa CCA ku fikela laha xitirho xintshwa xi nga ta hetisiwa. Loko ku ve titlilayente ti ta rhumela swikombelo swa tona swintshwa eka 30 wa masiku endzhaku ka siku ro sungula ku tirha, ti nga ya emahlweni ti tirha ehansi ka ntsariso na layisense ya khale. SARS yi ta kunguhata tshaku ra hina na minyiketo ya chanele ya vukorhokeri ku tiyisisa ku hetiseka enkarhini lowu.

17. U nga hlamusela loko ku ve Nawuhundzuluxo wa Khasitomo na Ekisayizi, 2014 wu ta angarhela ekisayizi kumbe i yini lexi nga ta angarhela leswi?

Nawuhundzuluxo wa Khasitomo na Ekisayizi, 2014, wu sungula ku tirha hi "siku ro sungula ku tirha", leri ku nga siku leri Nawu wa Ndzawulo wa Khasitomo na Xibalo xa Khasitomo swi nga ta sungula ku tirha. Siku leri ra ha ta kumisisiwa hi hi Phuresidente. Eka siku rero Nawu wa Khasitomo na Ekisayizi, 1964, eka xiyimo xa wona xo hundzuluxiwa wu ta thyiwa hi vuntshwa wu va Nawu wa Ekisayizi, 1964. Wu ta angarhela timhaka leti yelanaka na ekisayizi, xibalo xa mafurha, levhi ya RAF, levhi ya swa mbango ku katsa na xibalo xa vakhandziyi va swihahampfhuka. Hi marito yan'wana, Milawu yintshwa ya Khasitomo yi ta siva swipimelo swa Nawu wa Khasitomo na Ekisayizi, 1964, mayelana na khasitomo ntsena na Nawu lowu hundzuluxiweke wa 1964 wi ta ya emahlweni wu tirha eka swibalo swa ekisayizi na tilevhi tin'wana na swibalo leswi vuriweke.

18. Xana swi ta boha eka vatundzi na varhumeri va tinhundzu ematikwenimambe ku tsarisa hi vuntshwa tikhodi ta vona to tundza no rhumela tinhundzu ematikwenimambe eka malembe manharhu yan'wana na yan'wana (Ndza tiva hi xilaveko xo sungula xo tsarisa loko milawu yi sungule ku tirha)? Kumbe nawu wa "lembe rin'wana na rin'wana" wu ta tirhisiwa ntsena eka vaxavisi lava pfumalaka migingiriko?

E-e, a swi bohi ku titsarisela hi vuntshwa eka malembe manharhu yan'wana na yan'wana, vona xiyenge xa 614 xa CCA lexi tirhanaka na nkarhi wa le nawini wa tisetifikheti ta ntsariso. Xiyengetsongo xa (1) xi vula leswaku setifikheti ya ntsariso yi ta tshama yi ri karhi yi tirha handle ka loko yo susiwa kumbe yi helela hi nkarhi hi mpfulaleko wa migingiriko eka munhu loyi a tsarisiweke eka nkarhi malembe manharhu. Eka xiyimo xa munhu loyi a tsarisiweke loyi a pfumalaka migingiriko loyi a vuriwaka eka xiyenge xa 614(2), xikombelo xa mpfuxeto xi fanele xi endliwa hi ku ya hi xiyenge xa 615(1).

19. Xana tiTDN na tiVDN ta khale ti ta tshama ti ri na matimba no tirha endzhaku ka loko Milawu yintshwa yi tirhisiwa naswona ku nge laveki leswaku ku endliwa swikombelo swa tona nakambe?

Leri i 'tshalatshala' leri nga ta ya emahlweni endzhaku ka siku ro sungula ku tirha hi ku ya hi xiyenge xa 928 xa CCA.

20. Xana mixupulo ya sweswi leyi nga cinciki ehansi ka Nawu lowuntshwa wa Khasitomo yi ta hungutiwa loko Nawu lowuntshwa wu sungula ku tirha?

E-e, endlelo ro olova ri ta tirhisiwa enkarhini wo pimiwa kambe mitsengo leyi nga kona eka tafula ra mixupulo yi nge hungutiwi. Nhlamulo yo sungula ku suka eka vuxavisi eka tafula leri nga cinciki ra mixupulo yi ta langutisiwa. Hi tlhele hi endla xitoloveto xa nkambelomfananisompimo mayelanana vulawuri byin'wana byo teka swiboho na nxopaxopo wa ntlakuko wa mixavo, laha mitsengo leyi nga cinciki ya mixupulo yi nga hungutiwa hi 50%. Swi tlhela swi tekeriwa enhlokweni leswaku matafula ya mitsengo leyi nga cinciki ya mixupulo ya Nawu wa Xibalo xa Khasitomo, Milawu ya Ndzawulo wa Khasitomo, na Milawu ya Xibalo xa Khasitomo swi fanele swi hetisiwa no kandziyiwa leswaku vanhu va tihlamulela.

21. Xana vuxokoxoko bya khale bya ntsariso wa Khasitomo, byo fana na tikhodi ta sweswi ta Khasitomo, byi ta pfumeleriwa eka swikongomelo swa mitsariso leyintshwa ehansi Nawu wa Ndzawulo wa Khasitomo?

CCA yi ya emahlweni eka swiyenge swa 931(2) na 933(2) leswaku nhlanganiso wu hlayisiwa exikarhi ka ntsariso kumbe layisense hi ku ya hi Nawu wa sweswi na ntsariso kumbe layisense hi ku ya hi CCA. Leswi nhlanganiso lowu wu nga ta hlayisiwa xiswona swi ta ya hi nhluvukiso wa tisisiteme ta sweswi.

22. Hi ku titsongahata u nga tsundzuxa leswaku tiOGA to fana na Port Health ku ta tirhaniwa njhani na tona mayelana na xinawana lexintshwa? Ku twisisa ka mina hi leswaku hi ta kuma humeso loko nhundzu yi fikile hi nyama. Loko ku ve xiyimo xi tano naswona hi nga kombela ntsena humeso wa Port Health, xana leswi swi nga hlwerisi heleketo wa nhundzu?

CCA yi vula leswaku vulawuri bya khasitomo i humeso wo hetelela ku nga leswaku tinhundzu ti ta khomiwa eka tiOGA (leswi sweswi swi vuriwaka "vulawuri bya vufambisi") naswona endzhaku ka loko tiOGA ti komberile vulawuri bya khasitomo ku herisa nkomo, tinhundzu ti ta humesiwa hi vulawuri bya khasitomo, loko ku ve ntiviso wa mbhasiso wu fikelela swilaveko swa nawu wa khasitomo. Loko tinhundzu ti basisiwile ti nga si fika, xitiviso xa nkomo eka OGA na muhlanganisaxaviselano wa Khasitomo xi nga tivisiwa ku nga si fika siku ro fika ku fambisa phurosese. Vuhlanganisi bya xielekitironiki eka vuxavi na hangalaso wa tinhundzu, ku katsa na tiOGA, swi ta va na nkoka ku tiyisisa mfambiso wo helela wa tinhundzu.

23. U nga tiyisisa leswaku eka Nawu wa Vulawuri bya Khasitomo ehansi ka kavanyisa ka 4 xiphemu xa 89, wu vula leswaku mitiviso yi fanele yi rhumeriwa eka masiku yanharhu ya ntirho ku sukela loko u fikile? Ndzi kumbetela leswaku leswi swi hlayeriwa ku sukela eku fikeni eka ndzhawu yo nghena yo sungula naswona swi vula leswaku ku nghena swi humelerini, kambe swi nga basisiwangi no humesiwa hi Khasitomo?

Xiyenge xa 90(1)(a) xa CCA xi nyika leswaku ntiviso wa mbhasiso wu fanele wu rhumeriwa eka vulawuri bya Khasitomo loko ku ve tinhundzu ti tundziwile ku suka eka dyikepe ledyi ya ka ematikwenimambe, eka masiku yanharhu ya ntirho eku fikeni ka tinhundzu enhlalukweni wa lwandle wa Khasitomo laha tinhundzu ti lawuriwaka ku suka eka dyikepe. Hambiswiritano, u komberwa ku tsundzuka leswaku swipimelo swa xiyenge xa 90(4) leswi lavaka ntiviso wa mbhasiso mayelana na tinhundzu leti nga cheriwa eka tikhonthena leti humesiweke leswaku ti heleketiwa eka xitichi lexi nga na layisense xa khonthena kumbe dipoto leyi kumekaka endzeni ka tiko (xik. City Deep) leti faneleke ti rhumeriwa eka masiku yanharhu ku nga si fika tinhundzu enhlalukweni wa Khasitomo. Rhumelo wa ntiviso wa mbhasiso eka mikarhi leyi vekeweke leyi nga katsiki humeso kambe wu fanele wu va wu amukeriwile hi vulawuri bya Khasitomo hi ku ya hi xiyenge xa 171.

24. Xana u nga tiyisisa leswaku loko tinhundzu ti fika hi xihahampfhuka, milawu yo fana ya tirhisiwa? Nakambe, loko ntiviso wu rhumeriwa eka masiku yanharhu no ka wu nga humesiwangi, xana tinhundzu ti nga khomiwa vuhlayiselo lebyi sirheleriweke no ka byi nga nyiketwi eka Vuhlayiselo bya Mfumo?

Hi ku ya hi xiyenge xa 181 CCA, "ejente yo humesa" (mufambisi wa ndzhawu leyi lawuriwaka hi khasitomo laha tinhundzu ti kumekaka kona ti nga si humesiwa) yi nge heleketi nhundzu eka munhu un'wana na un'wana handle ka hi xitiviso xa vulawuri bya humeso. Hi marito yan'wana, tinhundzu ti ta tshama eka ndzhawu leyi lawuriwaka hi khasitomo, naswona ti nga hlayisiwa eka vuhlayiselo bya nkarhinyana. Loko vulawuri bya khasitomo hi xikongomelo xin'wana xo khoma tinhundzu hi ku ya hi Kavanyisa ka 34 ka CCA, tinhundzu hi ku ya hi xiyenge xa 759 ti fanele ti hlayisiwa eka muako lowu ti nga khomiwa eka wona, kumbe ti yisiwa eka Vuhlayiselo bya Mfumo kumbe eka muako lowu nga na layisense lowu kumisisiweke hi vulawuri bya khasitomo.

25. U nga tsundzuka leswaku siku ra ntsariso lerintshwa ri ta va rini no phakela fomo ya ntsariso kumbe webusayiti laha fomo yi nga ta kumeka kona?

Sisiteme ya ntsariso lowuntshwa na xitirho xa layisense ya ha ri eka phurosese yo tumbuluxiwa hi SARS. Loko sisiteme yi ringetiwile no kombisa ntshamiseko, SARS yi ta nyika xitiviso eka swirho hinkwaswo mayelana na nkumeko wa yona ku rhumela swikombelo hi ku ya hi Nawu wa Ndzawulo wa Khasitomo, 2014.

26. U komberiwa ku nyika nhlamuselo eka leswi landzelaka:

- **Nawu 5.7: Xana hi wihi nkarhi wa mpimohenhla wa nhlayiso wa tinhundzu ehansi ka endlelo ra khasitomo etindzhawini ku nga ri tindzhawu ti pasisiweke?**

A swi vonaki kahle loko ku ve xivutiso lexi xi yelana ngopfu na nhlayiso wa tinhundzu ehansi ka endlelo ra vuhlayiselo endzhawini leyi ku nga rhumeriweka eka yona. Swi ta tsundzuka leswaku mirhumelo yi nga pasisiwa mayelana na tinhundzu ehansi ka maendlelo ya khasitomo xik. xiyenge xa 208 (vutleketli), 230 (vutleketli bya vuhlayiselo bya ekisayizi), 415 (ku phurosesa ka le ndzeni) na 442(2) (ku phurosesa ka ntirhiso wa le kaya). Xiyenge xa 918 xi fanele xi hlaiwa na nawu wa 5.7, lowu nyikaka endlelo ro kuma mpasiso wa khasitomo eka "mirhumelo". Mbuyelo wa xiyenge xa 918 hi leswaku vulawuri bya khasitomo byi nga, loko byi nyika mpasiso, byi tlhela kumisisa nkarhi lowu mpasiso wu tirhaka hi wona. Hambiswiritano leswi a swi vuli leswaku vulawuri bya khasitomo byi nga pfumelela tinhundzu ehansi ka mpasiso wa rhumelo ku tshama endzhawini ya rhumelo enkarhini lowu ku nga na ntlimbo na xipimelo xo hlamusela xa CCA. Xiyenge xa 918(1)(b) xi vula leswaku nkarhi wu fanele wu nga cinci (handle ka ntlimbo) eka with CCA na Nawu wun'wana na wun'wana lowu hakerisaka xibalo. (U komberiwa ku vona mikarhi yo karhi leyi tirhaka mayelana na matirhelo ya vutleketli, vuhlayiselo, ku phurosesa ka le ndzeni na ku phurosesa ka ntirhiso wa le kaya eka Kavanyisa loku faneleke eka CCA).

- **Nawu 7.2 (b): Xana tinomboronyingi ta inivhoyisi ti kombisiwa njhani eka ntiviso wa khasitomo? Xana leswi swi vula leswaku layeni yin'wana na yin'wana eka inivhoyisi ya muphakeri wa vukorhokeri yi fanele yi tiviseriwa etlhelo hambiloko ku ve nhlokomhaka yo fana tharifi ya tirhisiwa?**

Tinomboronyingi ta inivhoyisi ti nga nghenisiwa eka ntiviso. Tilayeni to hambana eka inivhoyisi ya muphakeri wa vukorhokeri ti nga hlanganisiwa eka ntiviso, loko ku ve nhlelelokulu wa timhaka wa fana.

- **Nawu 7.2 (d): Loko mbhasiso wu nga si sungula munhu u na "siku ro fika" leri pimanyisiweke – i siku ra ntiyiso ro "fika hi rona" leti tivekaka hi nkarhi wo fika? Nkumbetelo wa endliwa wa leswaku ku nge laveki hundzuluxo ku hundzuluxa siku ri va siku ra ntiyiso ro fika.**
- **Nawu 7.2 (d) r.t.w s 2: Xana xikepe xi yima rini? Xana dyikeke dyi va dyi yimile eka nsomo?**

Dyikepe xa yima loko xi fika enhlalukweni no wisa nsoma, nhlamuselo ya ntolovelovelo ya xihlamuselamarito ya tirhisiwa. Mayelana na "mfiko wa tinhundzu" enhlalukweni wa khasitomo, leswi landzelaka swa tirhisiwa:

- Xiyenge xa 167(1)(d) (i) xi vula siku na nkarhi wa ntiyiso wa mfiko wa tinhundzu kumbe lowu languteriweke...endzhawini leyi vuriweke eka xiyenge xa 90 eka xiyimo xa tinhundzu leti tundziweke. Xiyenge xa 90(1)(a) xi vula mfiko enhlalukweni wa khasitomo.
 - Xiyenge xa 2(b)(ii) xi tirhana na loko tinhundzu leti nga khandziyisiwa eka dyikepe ti fnele ti tekiwa tanihi leti fikeke enhlalukweni wa khasitomo ku nga leswaku "loko dyikepe dyi fikile enhlalukweni dya yima ro sungula enhlalukweni, hambi ku ri endzeni ka nhlaluko kumbe eka xitirhisiwa xo yima eka xona ehandle ka nhlaluko".
- **9.5 (f) r.t.w. s 206(4): I mani loyi a nga ta mangala ntsandzeko wo hetisa ntirho wa vutleketil bya misava hinkwayo: ndzhawu ya ndzilekani kumbe Khasitomo ya SARS?**

Eka mbango lowu cincaka no tika wa misava hinkwayo, mbango wa xifundzha na rixaka, Khasitomo yi hoxa xandla xa nkoka eku seketeleni ka tiphurogireme ta Mfumo ku ndlandlamuxa nkulo wa ikhonomi, ntumbuluxo wa mitirho na vumbano wa vanhu.

Nawu wa Khasitomo na Ekisayizi, 1964, a wu tshamangi wu ri eka goza rin'we na nkongomiso lowu cincaka wa ntirho wa khasitomo kumbe na micinco ya xihatla eka mbango lowi vuxavisi bya misava hinkwayo byi endliwaka kona, ngopfungopfu nkulo wa xihatla eka ntirhiso wa thekinoloji ya vuxokoxoko na cincano wa switiviwa swa xielekitironiki.

Eka xiyimo xa wona xa sweswi, nawu wa khasitomo wu tsandzeka ku hlamula mixungeto yintshwa, a wu tirhiseki kahle eka bindzu no fanela ku va wu olova wu yi twisisa no wu tirhisa ku nyika ntshembho eka vuxavisi na vafambi ku katsa na Khasitomo.

U komberiwa ku tsundzuka: Swivutiso leswi Talaka ku Vutisiwa (FAQs) na tihlamulo ta swona swi tekiwa tanihi ndzetelo wo angarhela mayelana na nawu lowuntshwa wa khasitomo. A swi kongomisiwanagi eka ku nghena eka vuxokoxoko bya ntiyiso bya xithekiniki na xinawu lebyi fambanaka na nawu lowuntshwa wa khasitomo. Kwalaho, swi fanele swi nga tirhisiwa tanihi hi rheferense ya xinawu. SARS yi nga ha nghenisa leswintshwa eka tiFAQ loko swi fanerile enkarhini wo tirhisiwa ka nawu lowuntshwa. Swi hlangeletiwile ku suka eka swivutiso leswi rhumeriweke hi swirho swa vaaki eka ndzhawu yo fikela mahungu ya NewCustomsActs@sars.gov.za.